

ELS TEIXIDORS DEL BAIX GAIÀ AL SEGLE XVIII

Aquest article és una continuació del treball que vàrem realitzar sobre "Els teixidors d'Altafulla al segle XVIII" publicat en els *Estudis Altafullencs*, 20 (Magriñà 1996, 73-83), i per això alguns dels aspectes tractats aleshores, com ara l'esperit gremial, el treball tèxtil o el treball de les dones, no el considerem aquí, per tal de poder centrar-nos en altres temes relacionats amb el món dels teixidors com, per exemple, la indústria a domicili, el comerç o la família i el seu espai.

Ara l'estudi dels teixidors, el fem extensiu a poblacions properes a Altafulla com la Riera, la Poble de Montornès, el Catllar, Torredembarra, Ardenya, etc., i, com llavors utilitzem els manuals notariais d'Altafulla-Torredembarra de l'Arxiu Històric de Tarragona (A.H.T.) i els de l'Arxiu del Vendrell (A.V.).

ELS TEIXIDORS PER MUNICIPIS

Entre els anys 1752-1799 s'han comptabilitzat a la població de la Riera 73 teixidors i 8 aprenents. Entre els teixidors més importants podem anomenar cinc famílies: els Sorder, els Guardis, els Soler, els Batlle i els Llaurador.

L'activitat de teixir no era exclusiva d'Altafulla i la Riera sinó que també trobem teixidors en altres pobles del voltant.

La diferència de nombre de teixidors i aprenents entre una població i l'altra és bastant significativa. Si comparem les poblacions trobarem una sèrie de fets una mica contradictoris, però importants per ser remarcats: Altafulla té menys teixidors que la Riera, però el nombre d'aprenents és una mica més elevat; Torredembarra, Virgili i la Poble de Montornès, encara que posseeixen un nombre considerable de teixidors, no tenen aprenents.

Altafulla té més habitants que la Riera, però menys teixidors i a la Riera s'aprecia el fet contrari. Aquestes diferències són fàcilment explicables si tenim en compte que els habitants d'Altafulla diversificaven les activitats econòmiques

ANYS: 1752 - 1799		
Pobles	Teixidors	Aprenents
Altafulla	18	9
Ardenya	2	—
Catllar	4	—
Creixell	2	1
Ferran	1	—
Nou de Gaià	1	—
Pobla de Montornès	13	1
Riera de Gaià	73	8
Roda de Barà	2	1
Salomó	5	—
Torredembarra	23	—
Virgili*	11	1
Total	155	21

*Virgili fou durant molt de temps un poble independent, però a la segona mitat del segle XVIII els comuns de la Riera i Virgili feren tot el possible per fusionar-se en un municipi únic. El dia 5 de setembre del 1769, el Consell de Castella va autoritzar la unió dels dos pobles, unió que restà acomplerta el dia 7 de maig del 1770, en què la Reial Audiència la decretà, i el capità general la sancionà (Rovira 1992, 40). Després de molts intents i peticions, la marquesa Baltasara, que en un principi era contrària a tal unió, acabà cedint l'agost del 1770. Per aquest motiu, als 73 teixidors i 8 aprenents de la Riera cal sumar els 11 teixidors i 1 aprenent de Virgili, amb un total de 84 teixidors i 9 aprenents per al municipi de la Riera.

—bàsicament eren tres—: l'agricultura, la pesca i les manufactures. A la Riera, aquestes activitats quedaven reduïdes a l'agricultura i al treball artesanal.

Tant a la Riera com a la resta de les poblacions estudiades s'observa una important alça demogràfica al llarg del segle XVIII; les causes són diverses: la millora de l'agricultura, que permetia alimentar els nous habitants, l'expansió del comerç, la desaparició de la pesta, entre final del segle XVII i principi del XVIII, les mesures antiepidèmiques i sanitàries en general, així com l'augment de la natalitat que es deriva d'un avenç en l'edat dels matrimonis; aquesta darrera circumstància és la que incideix directament en l'increment de la taxa de fecunditat. (Andreu 1986, 15).

LA INDÚSTRIA A DOMICILI

Segons l'estudi realitzat pel professor Lluís Navarro, al voltant d'un 55,34% dels habitants de la Riera de Gaià es dedicaven a l'agricultura (Navarro 1977, 119).

Els camperols van anar descobrint que ja no podien viure només de la seva producció agrícola i era necessària una altra font d'ingressos. Per tant, la imatge d'un camperol autosuficient, que produeix allò necessari per al seu consum i viu

en una economia tancada és força inexacta. La indústria domèstica complementava, en gran part, l'economia de les famílies pageses durant l'època de menor activitat agrària (hivern) i en períodes d'escassetat o mala collita. Era, en alguns casos, una ocupació secundària.

En un dia de treball normal es podien produir cinc o sis vares de teixit de lli de qualitat mitjana i eren necessaris de 12 a 15 dies per teixir una peça de 75 vares (uns 57 metres aproximadament) (Pounds 1992, 245).

Tota aquesta activitat que, al llarg del segle XVIII es desenvolupava paral·lelament a l'agricultura, ha estat associada al progrés agrícola, a l'especialització de productes alimentaris i industrials (cànem i lli) i a l'expansió del comerç català tant a l'interior com a l'exterior de la península (Martínez 1978, 218).

El lli, matèria prima utilitzada per tots els teixidors del Baix Gaià, era fi, fàcil de teixir i a més a més no havia tingut cap rival fins que no va aparèixer el cotó. El lli es va mantenir com una indústria rural i domèstica perquè la seva filadura era més difícil de mecanitzar (Pounds 1992, 401).

Les teles de lli o de llana s'acostumaven a tenyir, però la gamma de colors era bastant reduïda i costosa, ja que la major part dels tints provenien de les plantes vegetals.

La indústria a domicili va omplir un buit en la producció, tot creant noves possibilitats; es van obrir les portes del comerç a moltes regions apartades i va permetre les inversions productives per part dels comerciants; però el més important fou l'ocupació d'un sector de la població agrícola.

La Riera de Gaià no constitueix una excepció. Dels 31 contractes de compra i venda que hem analitzat, 17 fan referència a l'adquisició de terres per part de teixidors: Manuel Alujas, Josep Verges, Jaume Soler i Joan Batlle entre d'altres.

Els 14 restants són contractes de compra i venda de cases i patis.

Aquestes dades evidencien clarament que els camperols ja no podien viure només de l'agricultura; sinó que la producció d'articles industrials era fonamental per a poder-se mantenir. Aquests nous obrers industrials rurals continuaven lligats a la comunitat, però d'ara endavant la seva qualitat de vida dependrà del comerç local, nacional i internacional. Estaven subjectes a les fluctuacions comercials i havien de fer front al període d'inactivitat forçosa a conseqüència dels canvis de moda i les interrupcions del comerç exterior (Berg 1987, 147).

La pràctica de la indústria rural en combinació amb l'agricultura ha estat considerada com la matriu del primitiu canvi socioeconòmic modern (Berg 1987, 89).

En altres províncies espanyoles, com Castella la Nova, Castella la Vella, Extremadura, Galícia i Salamanca-Zamora, trobem una gran activitat tèxtil especialment a la darrereria del segle XVIII. S'han comptabilitzat uns 34.000 telers i 15 milions de metres de teixits produïts cada any; són uns telers que cobreixen la subsistència de gran part de l'Espanya rural. Els principals mercats de venda eren el local i el provincial, això comporta una indústria rural que permet la supervivència camperola (Aracil-Garcia 1983, 91).

EL COMERÇ

Al segle XVIII, l'auge de les activitats comercials a Catalunya està directament associat al creixement demogràfic i al desenvolupament agrícola (Martínez 1978, 246).

La millora de la producció agrària (especialització, nous conreus), la indústria de l'aiguardent i les manufactures artesanals van donar lloc a l'exportació catalana.

Els productes elaborats a la Riera de Gaià i en altres pobles del voltant abastien un mercat local; amb tot, no podem deixar de banda altres mercats comarcals, peninsulars i colonials. La presència de comerciants en totes les poblacions estudiades en aquest article, ens fa pensar en l'existència d'una activitat comercial més enllà de l'estrictament local.

El vestit era una necessitat i per molt importants que fossin les pells, a tot arreu hi havia una demanda de draps de llana, lli, cotó i seda per aquells que s'ho podien permetre.

En aquest segle, alguns altafullencs viatjaren a les colònies americanes i es van emportar productes propis i no propis, aquests últims a canvi de la meitat dels beneficis. El valor d'aquestes mercaderies era el mateix que hi havia en els mercats locals en el moment del seu embarcament; damunt d'aquest capital en espècie es calculava el guany o la pèrdua segons el preu de la venda fos més o menys elevat al que tenia el producte quan va sortir de Catalunya. Un cop a Amèrica, del que obtenien de la venda dels fruits, teixits i aiguardent compraven productes americans, especialment cacau i anyil (una substància colorant) que es podien comercialitzar fàcilment un cop tornaven a Altafulla (Rovira 1980, 79).

El principal centre mercantil del Tarragonès fou la mateixa capital, Tarragona. A mitjan segle XVII es creà un gremi de mercaders i botiguers que venien teixits de llana, tela i també quincalla. Però el comerç que veritablement es desenvolupa és el dedicat als cereals, teixits, aiguardents, fruits secs i pesca salada (Jordà 1989, 74).

Molts pobles del voltant de Tarragona havien de fer front a un greu problema per tal que els seus articles poguessin arribar més enllà del mateix poble: les vies de comunicació.

Els camins eren de ferradura i només hi podien passar les cavalleries amb la càrrega al llom i els traginers que manaven rècules de mules. (Galofré 1985, 64)

Segons Núria Sales, la mula ha estat un dels màxims puntals en l'economia. Les mules servien per a l'agricultura (batien, llauraven) per a les fargues i els molins oliers com a força motriu i per al transport. Tenien la virtut de poder passar pel mateix lloc que un home, sense caure i en aquest sentit és falsa l'afirmació que "hi havia molt pocs camins" a la Catalunya del segle XVIII o a la primera meitat del segle XIX: és de camins carreters que n'hi havia ben pocs, però no dels de bast i oralers (Sales 1991, 19).

Els tres camins més importants sortien de Barcelona: un passava per Lleida i Saragossa i anava fins a Madrid; l'altre passava per Tarragona fins a València i l'últim es dirigia a França travessant Girona.

La creació del mercat regional va suposar una millora en les comunicacions, una seguretat pública i la desaparició del bandolarisme; malgrat tot les vies de comunicació van continuar essent rudimentàries.

Va apareixent per tot Espanya la figura del comerciant català amb la finalitat de donar sortida els productes típics del país: aiguardent, vi, fruita seca, papers i articles tèxtils, industrials (Aracil - García 1983, 117).

Finalment el comerç que més beneficis aportaria als teixidors del Baix Gaià és el mercat local. La botiga en fou el principal centre. Bé que la seva distribució geogràfica mostra una preferència per les ciutats, hem pogut localitzar, seguint els inventaris, la botiga de Jaume Rius (Altafulla) i la de Josep Allé (Pobla de Montornès).

Aquestes botigues tenien un doble objectiu: per una banda eren el centre de l'activitat tèxtil (el taller) i per l'altra posaven a la venda els productes elaborats.

Malgrat la manca de botigues documentades en els inventaris es pot afirmar amb seguretat que pobles amb molta activitat tèxtil, com la Riera, Altafulla i Torredembarra, en posseïen més d'una.

Per concloure d'una manera breu aquest apartat, classificarem en quatre grups els mercats on es podien portar els teixits: el colonial, el regional, el peninsular i el local. Els artesans acostumaven a tenir el monopoli dins l'àmbit local i aquest fet comportava enfrontaments amb altres grups mercantils, sobretot amb aquells que es dedicaven al comerç a la menuda.

LA FAMÍLIA I EL SEU ESPAI

La família era el nucli més important de la vida artesanal; era dins la família on es trobava la mà d'obra principal, el primer capital susceptible de ser traspassat a l'hereu i també la base des de la qual es triaven les aliances matrimonials més convenients per al manteniment del patrimoni. Era una unitat de producció, de consum i de reproducció, i representava la base del poder econòmic i socio-polític.

El treball tèxtil i la vida familiar tenien lloc a la casa-taller, sovint era la botiga. Així hi havia un espai destinat a l'habitatge, a la producció i a la comercialització dels productes artesanals, sobretot amb una forta demanda local (Fernández 1995, 289).

La part més baixa de la casa es dedicava a l'ofici, i s'hi trobaven les eines de treball, les primeres matèries i les mercaderies. A la part superior hi havia la cuina, les cambres i el menjador. Totes les habitacions eren d'espai reduït i amb pocs mobles, tal i com hem pogut comprovar mitjançant els inventaris. Com a exemple citarem l'inventari de Josepa Solà, vídua de Joan Solà (teixidor de la Riera) datat el 22 d'octubre de 1764⁽¹⁾:

1. A.H.T. Man.-Not., 4.402, f.160.

– a l'entrada: dos telers de fusta de pi, tres pintes de canyes, un forn, 1 banquet, tres dotzenes de baguies de canya i unes debanadores.

– a la cuina: una pastera, un sedàs vermell, una taula de fusta, un banc, un casó, una caldera, una paella, una pala, un llum, un morter de pedra i sis plats.

– a l'habitació principal: un llit de peu de gall, cinc camises, calçotets i sabates.

La forma dels telers ha experimentat pocs canvis. El teixidor seia al seu banc, tirava la llançadora per l'espai que quedava al moure les viaderes, la recollia i la tornava a passar, només es parava per apretar amb la pinta el fil de trama sobre el treball realitzat o per tornar a carregar el rodet. (Pounds 1992, 396).

La família estava formada pel pare, la mare i els fills.

La màxima autoritat era el pare. Sobre ell requieien totes les responsabilitats i decisions: educació dels fills, mestre del taller, direcció de la vida econòmica, etc. Per tal de conservar el patrimoni, el manteniment de l'economia i l'honor familiar podia imposar per la força la seva autoritat.

La mare quedava en un segon terme. D'ella depenia la direcció de la vida domèstica i el benestar de tots els membres de la família. Sobre aquest tema no considerem oportú parlar-ne més perquè en l'article publicat en els *Estudis Altafullencs* 20, *Els teixidors d'Altafulla al segle XVIII*, s'hi dedica un apartat a estudiar la situació de les dones dels teixidors (Magriñà 1995, 79).

Els fills s'integraven de ben petits en el procés laboral de la casa i les filles ajudaven a la seva mare en les feines domèstiques. Ells també estaven sotmesos al poder de l'amo, el seu pare, i no podien firmar contractes ni posseir propietats.

La fundació de les famílies no es fonamentava en la lliure decisió de dues persones que s'estimaven, sinó que depenia de l'economia, la societat, la possessió d'una casa i d'una feina.

El factor familiar podia prendre dues formes: l'herència dels oficis de pares a fills i els matrimonis que contribuïen a enfortir la posició de les famílies més tradicionals. Els fills intentaven seguir la professió dels pares i a més a més procuraven casar-se amb les filles dels mestres de la mateixa corporació. Trobem així que Esteve Allé (teixidor), fill de Josep Allé (teixidor) i Teresa Miracle de la Pobla, establí capítols matrimonials, el 14 de juliol de 1765, amb Josepa Llaurador, filla de Jaume Llaurador (teixidor) i Teresa Sanabre. Marià Sorder, un teixidor de lli de la Riera i fill de Josep Sorder (teixidor) i Maria Ballester, signà capítols matrimonials, el dia 1 de setembre de 1771, amb Teresa Llaurador, filla de Jaume Llaurador (teixidor) i Teresa Sanabre.

Mitjançant aquests enllaços es formaven uns grups d'artesans molt interessats a conservar el poder social i econòmic.

La fundació i existència de les famílies depenia principalment de dos factors: l'herència i el potencial productiu.

La successió d'oficis de pares a fills es pot observar en els següents pobles: a la Riera les famílies Sorder, Guardís, Alemany i Llaurador; al Catllar, Josep Pallarès segueix l'ofici del pare; a la Pobla de Montornès, la família Soler i

Sanobras; a Torredembarra, els Comes i els Carbonell; i finalment a Altafulla, els Alomà, Rius i Masalles.

Només l'hereu de totes aquestes famílies podia arribar a mestre, els altres quedaven reduïts a la categoria de fadrí.

La necessitat d'emprar la màxima força de treball familiar va contribuir a avançar l'edat del matrimoni, a fomentar la participació activa d'ambdós cònjuges i va afavorir a l'augment del nombre de fills, ja que d'aquesta manera quedava assegurat el seu potencial productiu i la seva subsistència. (Kriedte 1986, 91).

L'ECONOMIA DELS TEIXIDORS

L'economia familiar dels teixidors dels Baix Gaià es pot analitzar a partir dels contractes de compra i venda, els capítols matrimonials, els testaments, els inventaris i els endeutaments.

Els contractes de compra i venda de terres i cases són els documents més abundants en gairebé totes les poblacions.

A Altafulla, Joan Pallarès ven dues cases pel valor de 520 lliures, Martí Rius ven una vinya pel preu de 153 lliures, i Pau Rius d'Altafulla i Josep Rull d'Ardenya compren un pati, possiblement molt pròxim al seu habitatge habitual per poder plantar hortalisses per al seu manteniment, el preu dels patis no supera les 30 lliures cada un.

És evident que els teixidors tenien propietats i, en èpoques de crisi, de la seva venda, en podien treure grans beneficis.

Torredembarra és un dels pobles on viuen la majoria dels creditors rierencs. La família Oliver és la més endeutada de totes. Josep Oliver va començar a pagar els deutes del seu pare (tal i com aquest ho havia establert en el seu testament) i més endavant es troba que deu 500 lliures al comerciant Esteve Roig⁽²⁾, l'única solució per a poder satisfer el deute serà vendre una terra de la seva família, però a la llarga això pot representar la ruïna total.

El dot que atorgaven els teixidors de Torredembarra pel casament dels seus fills no era molt elevat si el comparem amb els de la Riera; això ens fa pensar en uns ingressos reduïts i una economia amb tendència a la baixa.

A Torredembarra, el dot més alt és el de Manuel Vidal, amb 70 lliures, i de mica en mica va baixant fins arribar a les 25 lliures de Joan Rius.

A la Riera de Gaià, el capital que es movia en els capítols matrimonials és bastant considerable. Josep Llaurador rep 300 lliures, Teresa Martí 225, Valentí Ribas 115 i així successivament. Això ens ve a demostrar que l'activitat tèxtil era un fenomen arrelat i estès a la Riera.

2. A.H.T. Man.-Not., 4.412, f. 63.

Els testaments, molt importants per la informació econòmica que ens aporten, són poc abundants. Concretament se n'han localitzat quatre a Torredembarra, un a Altafulla i cinc a la Riera.

La nota predominant en tots ells és el nomenament d'un hereu universal, els llegats eclesiàstics (servien per sufragar les misses, les sepultures i altres rituals a fer després de la mort) i els llegats familiars, que permetien la transmissió del patrimoni mitjançant donacions en metàl·lic o en forma de béns (cases, terres, roba, etc.).

Com a exemple citarem el testament de Josep Rius (20-II-1799)⁽³⁾, teixidor de Torredembarra: nomena hereu universal Josep Rius (el seu fill), deixa set sous i sis diners a l'església per a la celebració de dues misses, i les seves filles Rosalia i Maria rebran 25 lliures, roba i vestits cada una.

Manuel Alujas, teixidor de la Riera, en el seu testament (11-VI-1759) demana que tots els seus deutes siguin pagats. Ell deixa 20 lliures per a la seva sepultura i la corresponent herència als fills⁽⁴⁾.

El fet de testar ens evidencia l'existència d'un patrimoni i la necessitat de la seva continuïtat a través de l'herència.

Els inventaris també són uns bons indicadors de la categoria social dels teixidors. Ens ajuden a fer-nos una idea de la distribució de les cases, dels seus complements i dels béns immobles. Els inventaris s'acostumaven a fer abans de testar perquè així resultava més senzill repartir els béns entre els fills.

CLOENDA

Tant a la Riera com en totes les poblacions estudiades es constata un augment significatiu de la població durant el segle XVIII, que repercuteix en un creixement de les activitats agrícoles, manufactureres i comercials.

Mentre buscàvem informació referent als teixidors anaven sorgint aspectes vinculats al comerç; és per això que pensem que amb tot i l'existència d'un mercat regional i internacional, el comerç que més beneficis devia aportar als pobles del Baix Gaià fou el mercat local.

La continuïtat del treball tèxtil quedava garantida per la successió de l'ofici de pares a fills i el foment dels matrimonis entre els membres d'un mateix gremi.

Gemma Magriñà Porta

3. A.V. Manuals Notarials de Jeroni Cabañes, 1799, f. 22v.

4. A.H.T. Man.-Not., 4.399, f. 69.

BIBLIOGRAFIA

- ARACIL - GARCÍA (1983): Rafael Aracil; Màrius Garcia, "Economia i cultura. La protoindustrialització i la indústria rural espanyola al segle XVIII". *Recerques*. 13: 83-103
- ANDREU (1986): Jordi Andreu, *Població i vida quotidiana a Reus durant la crisi de l'Antic Règim*. Reus: Edicions del Centre de Lectura de Reus.
- BERG (1987): Maxime Berg, *La era de las manufacturas 1700-1820*. Barcelona: Crítica.
- CATALÀ - GUAL (1994): Rafael Català; Valentí Gual, "La base fiscal per al sosteniment de la Guerra Gran. El cas del Baix Gaià. *Estudis Altafullencs*. 18: 57-91
- FERNÁNDEZ (1995): Roberto Fernández, "Artesans, botiguers i comerciants" dins a *Política, societat i cultura dels Països Catalans. Desfeta política i embranzida econòmica al segle XVIII*. V.V: 288-305. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.
- GALOFRE - COMES - VERGÉS (1985): Jordi Galofré; Pau Comes; Oriol Vergés, *Història Moderna de Catalunya*. Barcelona: Teide.
- JORDÀ (1989): Antoni Jordà, "L'època Moderna (Segles XVI, XVII i XVIII)" dins a *Història del Camp de Tarragona. I Tarragonès*. Tarragona: Publicacions de la Diputació de Tarragona. Pp. 63-103.
- KRIEDTE - MEDICK - SCHLUMBOHM (1986): Peter Kriedte; Hans Medick; Jürgen Schlumbohm, *Industrialización antes de la industrialización*. Barcelona: Crítica.
- MAGRIÑÀ (1995): Gemma Magriñà "Els teixidors d'Altafulla al segle XVIII". *Estudis Altafullencs* 20: 73-83.
- MARTÍNEZ (1978): Carlos Martínez, "El procés de formació del capital comercial" dins *Història de Catalunya*. Vol. IV. Barcelona: Salvat. Pp. 217-240.
-- (1983): Carlos Martínez, "El comerç català al segle XVIII: mercat peninsular, mercat europeu i mercat colonial" dins *El comerç en el marc econòmic de Catalunya*. Barcelona: Magrana.
- NAVARRO (1977): Lluís Navarro, "Datos para un estudio de la población activa masculina en el Corregimiento de Tarragona a finales del s. XVIII (Los Miqueletes en La Riera)" dins *Universitas Tarraconensis*. Divisió de Geografia i Història de Tarragona: 99-130.
- POUNDS (1992): Norman Pounds, *La vida cotidiana: Historia de la cultura material*. Barcelona: Crítica.
- ROVIRA (1980): Salvador-J. Rovira, "Activitats econòmiques dels altafullencs del segle XVIII". *Estudis Altafullencs* 4: 61-81.
-- (1992): Salvador-J. Rovira, *El marquesat de Tamarit (1681-1837)*. Centre d'Estudis d'Altafulla.
- SALES (1991): Núria Sales, *Mules, ramblers i fires. (Segles XVIII-XIX)*. Reus: Edicions del Centre de Lectura de Reus.